

<< Nazad

Bugojno

Ja imam 38 godina. Živila sam prije rata ovde isto u Bugojnu. Život prije rata bio je super. Standard je bio fin. Radili smo obadvoje. Ljudi su imali dobar život, svak je imo, i od Srba, i od Hrvata, svi su bili zaposleni, sve je bilo dobro. Djeca išla u školu, bilo je lijepo. Imali smo sve. Kuću, sve svoje.

Bosna i Hercegovina je imala jaku ekonomiju tada. Što se tiče industrije u Bugojnu bili su: Rodić, Špedicija, Kožara, Kvalitet, Mlin. Kožara je bila proizvodnja kože i obuće. Na mlinu se imalo peciva, dole špedicija, nabava, nema gde nije bilo industrije. Ja za Bugojno baš kažem da jeste imalo jaku ekonomiju, za ostale ne znam.

Stanovništvo u Bugojnu je bilo mješano, Srbi, Hrvati i Bošnjaci. Ne znam ti ja to ništa u procentima. Ne znam ni ko je bio većina 91. godine, pred rat. Ljudi različitih religija živili su zajedno, nikad nikom nije smetalo, niko ni na kog nije gledao, svi smo imali, živilo se dobro. Odnos je dobar bio, jednostavno imalo se s drugim stvarima zanimat, tako da te nije ništa drugo ni brinulo.

Ne znam ni sama kad sam prvi put osjetila da će biti rata. Prije početka rata nije se osjetilo neko podizanje tenzija. Nego odjedanput, ko da je među svjet palo, neki nemir, šta ja znam.

Osjetilo je se to i po narodu, neko je naslućivo, a neko znao. Tako da je se već malo i mjenjala situacija između ljudi.

Dolazile su i njiove, mislim bošnjačke izbjeglice, tako da je se ono baš osjetilo da će nešto bit. Kad je Kupres pao, i ostali gradovi tamo, onda su dolazili u Bugojno. Familije su primale i da nije familija.

Kad je Kupres pao, bili smo mi napadati i 92. godine u četvrtom mjesecu, 4.4.92. mislim. I poslje toga je isto, već se svjet pakovo. Išo, znalo je se da će i kod nas gužva. Međutim, neko je i osto.

Ja sam došla, sad koji je to kad sam došla s mora, mislim 1992. u devetom mjesecu. 1992. godine sam otišla u četvrtom mjesecu i napunila sam pet mjeseci, pa sam došla u devetom mjesecu. Međutim, deset mjeseci poslje toga morala sam ići.

Mislim to je bilo početak 93. godine. Da ne kažem kad je Kupres pao, i tada smo imali muke, a ovo 1993., to je bilo grozno, sve do sedmog mjeseca, do povlačenja. Bilo je i puno granatiranja i pucanja, jest. Bila sam kod kuće, u garaži, ili u podrumu sa djecom. Tu smo i spavali radi pucnjava i detonacija.

Niko nije radio jer nije bilo posla. Ništa nije bilo, ni vode, ni struje. Samo su svjeće radile. Djeca nisu išla u školu, sve je prekinuto bilo. Nisu uopšte dali na ulicu izać,

zarobljavali su. Donji Grad na primer, ovo ovde gdje je bilo to, ko je se god na ulici našao to su sve zatvarali. Nisi ni znao ko ti je od familije zarobljen.

ABC 27.7.93. godine i ja sam morala ić, sa djecom. Kuću sam napustila zbog opasnosti. Mislila sam ja ostati, ja i svekar, al nisam smjela. Strah me bilo. Kuću smo napustili po dani, možda jedanest, dvanest sati. Nisam mogla ponjeti ništa, samo dijete.

Dok sam je napuštala osjećala sam se grozno. Prvo kao da sanjaš, a kasnije to malo šok.

Muž mi je sve do tog vremena bio na liniji, međutim kad je bilo povlačenje, svi smo izišli, ja sam sa djecom, on je sa vojskom.

Došli smo na jedno brdo, gdje se dosta odmaralo, dok je vojska obrazložila oćel se krenit, ili ne. Bila je tu velika kolona, dosta velika. Jer, to su došli odozgo isto sa gornjeg kraja, iz sela okolni prema Gornjem Vakufu. Ko je god odozgo, došo je do nas, do Crnića, gdje je tu glavna linija, a onda su iz Crnića pješice sve s nama. Onda je došao SFOR koji nam je naredio da mi idemo, a da se vojska zadnja povuće. Dugo se nije krenulo, nije se znalo hoćel, nećel, možel autima ili ne. U pet sati možda po noći krenulo se odatle sa tog brda. Onda smo opet stali, pa kažu može s autima, tako da smo bili krenili s autom.

Onda su nam rekli da ni auto ne može pošto dole su Muslimani, ćuće motore od auta, a ima i dosta rijeka. Onda su se auta ostavila i krenulo se dalje.

Bilo je dosta i rijeka, pa je odma ispred nas vojska te klatice stavljala, da bi se moglo preći.

Tako da bi mi malo odmorili dok oni ne pripreme te staze, pa onda opet krenemo, pa djeca zaspu, pa opet krenemo, tako da smo došli pokasno u noć, tamo na, kako se zove, Mrača ja mislim, Kupres.

Tudi su Srbi nas primili, tu smo prispavali, neki vani, a nekima su nudili, ko ima malu djecu, da se sklonu. Ložili su i vatru, bilo je ugodno, pripremili su nas lijepo. Međutim, nisi vjerovo ni Srbima.

Ujutru su nas onda narućili kamione i počeli razvoziti.

Kamioni su bili s ceradama, jednostavno su onda tako kupili ko ima djecu, koji su preći slučajevi, starce i nemoćne tako da nisi znao ni kud te voze. Cijeli dan smo putovali preko srpske teritorije, s prekidima. Preko Kupresa do Tomislava, do Livna, i tako to sve s autima.

Dole smo isto fino primljeni kad su nas dovukli u školu, ja mislim da je to u Tomislavu bilo. Tu su nam pomogli isto, primili nas i zbrinuli što se tiće hrane. Onda su, po one koji su imali svoje ovdje, dolazili s autom, jer je se znalo da ćemo izać.

Ja sam odatle otišla na more, u Bašku Vodu.

Kada sam otišla s mora, 1992 godine, ja nisam status svoj prekinila dole. Imala sam taj kao izbjeglićki karton, pošto sam već jednom bila, tako da su mi sredili samo drugu sobu, a ne tu istu što sam imala.

Muž je došao isto poslije dva, tri dana. Dok smo mi išli onim stazama, vojska je išla nekim drugim putem. Teško je pričat šta je sve preživio. Nisu svugdje bili dobro došli, nisu ih svugdje dobro primili, kao ono, što nisu sačuvali to Bugojno. Međutim, kad je došao, odmah je ošo za Njemačku, jer nije se moglo ni ovdje ostati.

Kupili su sve muškarce po Baškoj vodi, i dole po Splitu. On je rekao: kad nisam Bugojno spasio, gdje ću se sada, gdje ću se obući u vojsku, bez veze. Idem ako mognem išta zaradit toj djeci, jer treba tu živit u Baškoj Vodi.

Otišo je za Njemačku, međutim nije bilo ništa bolje, vratio se ponovo. Nije puno bio, jedno pola godine. Ja sam tada rodila curicu, peto dijete.

Za Božić nam je došlo da moramo selit iz Baške Vode. Preselili smo za Podgoru.

Poslije Dejtona sam stalno dolazila, ganjala svoju kuću. Bilo je da se Hrvati gore ne mogu nikako vratit, da gore ne smje hrvatska noga gazit. Međutim, dolazila sam pješice svojoj kući i primljena sam uvijek fino od Muslimana koji su bili u mojoj kući.

Oni su rekli, da im je rečeno, pošto je velika kuća, da bi oni kao gazdu morali primit na jedan kat. Ja sam odma rekla da dolazim, nisam se mislila, odma sam im rekla, ako je to tako, ja odma dolazim. Međutim, on kaže ne morate odma, jer ja moram gornji kat ispraznit.

Kiša je padala kad smo mi došli, u petak 22. maja. Naručili smo se da ćemo doći, ali oni nam nisu dali. Kažu, kao bio je neki incident, ne može. Kiša pada, sva djeca su tu, muž i ja, a ne da ni u garažu.

Onda smo se mi kapricirali, nismo igračka, idemo u IPTF. Proveli smo četiri, pet dana u susjednoj u kući jednog Hrvata, koja je bila sva ispražnjena. Na more se nismo htjeli vratit, jer smo bili otkazali smještaj, i izgubili smo status izbjeglice. Onda su nas 26. maja u dva sata naručili da nas mora primit na jedan kat kuće. Tako smo i uselili u svoju kuću.

Ali, teško sam uspjela s Muslimanima koji su bili u mojoj kući, jer nisam ja mogla dobit deložaciju. Nije ni općina tu mogla pomoći, ni IPTF. Sve sam obišla. Želila sam da svak dođe i da vidi u kakvim uvjetima živim.

Ovaj što je dole stanovao, on je jednostavno htio da živi, a da ništa ne plaća, ni struju, ni vodu, a sve je zajedničko. I septičku smo čistili, a on nije htjeo.

Isključili su nam bili i struju, i meni i njemu. Rekli smo da ćemo po pola plaćati, pošto smo zajedno stanovali, i to je bio dogovor. On nije htjeo platit, kao ja više sam trošila, tako da su onda došli i isključili. Mrzli smo se tri mjeseca, jer nismo imali ni šporeta, a i gore na spratu nisam imala dimnjaka, tako da sam se baš napatila.

Ja sam mu nudila u materinoj kući, ima dole jedna garaža, kao podrum, gdje sam ja živila dvajest godina, da se tamo priseli. Međutim, kada je on otišo da vidi, kaže nema uvjeta za njegovu obitelj dole, da je vlaga, jer ima on malo dijete od dvije godine.

I onda mi se pružila jedna prilika. Ovdje jedan Musliman iselio iz jedne hrvatske kuće, blizu mene, tako da je ta kuća ostala slobodna.

Onda je meni općina izišla u susret, kao privremeno da ga usele u tu kuću, dok se gazda ne pojavi. Tako da sam mu ja onda sve stvari s donjeg kata dala, samo da bi on iselio.

On je pristao, izišo je u tu kuću hrvatsku, i odnio je sve. Kad je on iselio, ja sam opet onu svoju polovicu duga isplatila i sebi opet uvela struju. Jest da su odnijeli sve moje stvari koje su bile dole, samo su mi stolariju ostavili, ali sam ja onda sve okrečila i renovirala.

Osjećala sam se isto da nisam nikad ni napuštala svoju kuću, jednostavno bilo mi je to najveće zadovoljstvo. Nigdje nije ljepše nego u svojoj kući. Ne može se ni porediti sa onim groznim vremenom koje smo provodili na moru. Mene je ubijalo, i ona dosada i nerad, samo gotovina, daj samo da onaj kruh digneš.

Od danas do sutra život ničemu nije vodio. Nisam se mogla jednostavno priviknit, ni kućit, ništa.

Ni muž, ni ja, nismo imali nikakav izvor primanja do 1996. godine, kad sam rodila curicu. Onda je se on zaposlio, gde i trenutno radi.

Do tada smo živjeli tako, što pošalju malo njegov zet i zaova, i rodbina.

Što se tiče humanitarne, ja na to nisam navikla. Dijelilo se tu u hotelima, dolazilo je za higijenu i hrana. Što se tiče paketa, nismo ništa dobivali. Možda da je ispočetka bilo dok sam ja bila kod kuće deset mjeseci, al najviše je familija pomogla.

Sada svakodnevni život je kuća i posao. Idemo obadvoje na posao, djeca ostaju, idu u školu. Kod kuće imamo dosta zemlje, posijemo. Nažalost, nemamo ni jedno, ni drugo, stalni posao. Oboje radimo na crno.

Ja jesam radosna, i dan danas kažem da ne pokleknem, ali, nekad mi naiđe period kad mislim da neće bit nade u životu, al nedam se, valjda će bit bolje. Nama je važno da mi radimo, šta bi da sad ne radimo.

Što se tiče mene gore, i odnosa sa komišnjama, to su sve Muslimani, većinom izbjeglice. Nemam jednostavno nikakvi kontakta s njima, a nemam ni nikakve mržnje prema njima. A sa domaćim isto, nisam puno ljudi ni poznavala prije rata, jer sam dosta radila.

Neki se pokažu nekad, neki napadaju, al ne obraćam pažnju jednostavno na nji, a ove izbjeglice, od njih stvarno niko nikad nije ni a rekao.

U svakom slučaju, mi ćemo ostati ovdje. Kad bi se svi vratili vako ko i ja na jedan kat kuće, povratak bi krenuo. Ali teško je, ja ne znam šta taj svjet misli, kako misli, kako tako slaba volja za povratkom. Ja sam išla dole na more po ovim kampovima, ja i župnik i neko ispred OHR-a. Ne znam, svjet je se uspaničio. Kad dođe do preseljavanja, niko nema da rekne, idem ja, pa ću na jedan kat, il ću pod šator, al da sam bliže toj svoj kući.

Kad bi se svak vratio na svoje i da malo izbjeglice odu, svak svojoj kući, ja mislim da bi se u Bosni i Hercegovini moglo ponovo živjeti u miru. Ja u svakom slučaju mogu živjeti u miru.

I prije su svi ljudi živili i radili u jednoj kancelariji. Nismo se posjećivali, nismo nikad jedni drugim išli, al to je se tako, jednostavno sraslo, kad se skupa radilo. Al nemir je neki ušao. Ne znam kako se narod može promijeniti, jer znam po pričama onih koji su ostali sad za vrijeme rata, kažu, prvi komšija mi je napravio to, pravio se da me ne poznaje a mogo mi pomoć, zaklo bi me, ubio bi me, a do juče sa mnom kavu pio.

Po pričama starijih ljudi, nikad vakav rat nije bio.

Nikad se nije moralo, što kaže moj svekar, od kuće ić. Ostajale su starije žene, ostajala su djeca, nije se dirala kuća.

Pitanje je samo, jel to sve bilo zbog novca, il radi vjere?

Meni je moj identitet važan za mene, ja se ponosim što sam Hrvatica, katolkinja. Ne idem puno u crkvu, kad imam vremena idem, isto ko i prije, ništa više ni manje. Ali, ne mora značiti da je dobra stvar da čovjek ima svoj identitet. Važno je da je čovjek čovjek, a svako svoj identitet drukčije gleda.

Ja lično ne mislim da ljudi više praktikuju svoju religiju sada, nego prije rata, ali narod ima jači smisao identeta nego prije. Ja ne mislim da je to narod zbog nacije zaratovao, nešto je to drugo, politika. Politika je gadna stvar, ne svatam je nikako, jer mislim da bi jedno pet, šest ljudi moglo biti krivo za čitav rat. Ostalo je ti ekstrema, ostalo je te mržnje, ostalo je tog u narodu nekako, u svim vjerama. Ali, nema Bosne bez Federacije gdje postoje tri naroda, i gdje moraju živiti tri naroda.

A sada, sad je slaba ekonomska situacija, treba dosta da se krene. Najgori je problem što niko ništa ne radi, od Hrvata malo ko da radi, a i ono što rade su Muslimani.

Ali i oni slabo rade, jer su firme slabe. Jedino sad kad bi to neko uzeo u privatizaciju, pa zaposlio sto, stopedeset ljudi, pa da tako krene. Jer kad bi bar jedno u obitelji radilo, dosta bi se svjeta i vratilo. To je jedan od težih problema. Bila je i škola problem, ali eto škola je se regulisala. Djeca sad idu ovdje u župski ured u školu. Nije nam data ni jedna škola, a pružila se šansa da biramo. Mislim da imamo pravo da biramo. Do osam razreda je tu.

Srednja škola ima gore tu di sam rekla da je hrvatska, gore u Gornjem Vakufu, jedno pola sata autobusom. A ima tu smjer gdje oni idu, Bošnjaci, tu ide jedan moj.

Nije bilo tog smjera u hrvatskoj gore u Skoplju, onda sam ga ja tu dala. Ide četvero Hrvata s njim. Za sad nema problema i mislim da ih neće imati.

Imam želje da se svi vrata na svoje i da se normalno počne živiti i raditi, da se opstane u tom Bugojnu ako je moguće i u cjeloj Bosni, svak na svome.

Želila bi da ostanem u Bugojnu i da mi muž radi, ako ne budem ja radila, i da se ostane na svom, da se ne moradne ić nigdje. Jer ja mislim da neće biti ponovo rat.

Što se tiče poruke za čitaoce, pa, ne znam ti tu poruku.

Da se nikad ne ponovi rat, ništa drugo, ništa. Nek se spominje, al nek se nikad više ne ponovi.

Imam savjet da se svi vrate na svoje, da nema bez volje, povratka bez volje nema, a strah i to, bože moj, može im se nešto desiti i na moru, isto je, od sudbine ne možeš pobjeći, a života u Bugojnu valjda će biti, ja se nadam.